

Sveci i superheroji, ili općenito savršeni: Provjera mogućnosti odvajanja egoističkoga od moralističkoga socijalno poželjnoga odgovaranja

Maja Parmač Kovačić

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatska

---

Sažetak

Cilj je istraživanja bio provjeriti Paulhusovu (2002) pretpostavku o mogućnosti odvajanja egoističkoga od moralističkoga socijalno poželjnoga odgovaranja (SPO) na nesvjesnoj i svjesnoj razini. U istraživanju je sudjelovalo 206 studenata koji su ispunjavali petofaktorski upitnik ličnosti (IPIP 100) u tri zavisne situacije: situaciji iskrenog odgovaranja, situaciji poticanoga egoističkog i situaciji poticanoga moralističkog iskrivljavanja. Uz sudionike, u istraživanju su sudjelovale i po četiri njima bliske osobe, čiji je zadatak bio procijeniti ličnost sudionika na česticama IPIP100 upitnika. Provjeru mogućnosti odvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a proveli smo korištenjem mjera diskrepancije na pet dimenzija ličnosti – reziduala dobivenih parcijalizacijom procjena bliskih osoba iz samoprocjena u situaciji iskrenog odgovaranja koji upućuju na nesvjesno SPO te reziduala dobivenih parcijalizacijom samoprocjena ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja iz samoprocjena ličnosti u situaciji iskrivljavanja odgovora koji upućuju na svjesno SPO. Dobiveni su rezultati pokazali da mjere diskrepancije ne tvore očekivane faktore egoističkog i moralističkog SPO-a. Reziduali ličnosti koji upućuju na nesvjesno SPO tvorili su jedan jedinstveni faktor dok su mjere diskrepancije koje upućuju na svjesno SPO tvorile dva faktora, ali njihove su saturacije mjerama diskrepancije pet dimenzija ličnosti sugerirale da se ne radi o očekivanim faktorima egoističkog i moralističkog iskrivljavanja. Ovakvi rezultati ne sugeriraju mogućnost odvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a ni na nesvjesnoj ni na svjesnoj razini.

Cljučne riječi: socijalno poželjno odgovaranje, egoističko iskrivljavanje, moralističko iskrivljavanje, mjere diskrepancije

---

Uvod

Socijalno poželjno odgovaranje (SPO) problem je koji već više od pola stoljeća zaokuplja pažnju istraživača i praktičara u području procjene ličnosti. Ono se obično definira kao tendencija davanja pretjerano pozitivnih opisa vlastitih osobina usklađenih s društvenim normama i standardima (Paulhus, 2002). Rane su se konceptualizacije SPO-a temeljile na stajalištu da se radi o

---

✉ Maja Parmač Kovačić, Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb. E-pošta: mparmac@ffzg.hr

jednodimenzionalnom konstrukt koji nas ometa u procjeni ličnosti pojedinca (Crowne i Marlowe, 1960; Edwards, 1957; Eysenck i Eysenck, 1964; Wiggins, 1959). Međutim, niske interkorelacije različitih skala SPO-a te njihove različite korelacije s mjerama ličnosti sugerirale su da se ipak radi o složenom konstrukt (Edwards, 1963; Paulhus, 2002; Stöber, Dette i Musch, 2002).

Prema najnovijoj Paulhusovoj (2002) konceptualizaciji SPO se javlja u dvije sadržajne domene – egoističkoj i moralističkoj. Egoističko se iskrivljavanje odnosi na tendenciju preuveličavanja socijalnog i intelektualnog statusa. Ova tendencija vodi do nerealistično pozitivnih samoopisa na osobinama kao što su učinkovitost i dominacija, neustrašivost, emocionalna stabilnost, intelekt i kreativnost. S druge strane, moralističko se iskrivljavanje odnosi na negiranje socijalno devijantnih impulsa i isticanje atributa "svetosti". Ova se tendencija očituje u pretjerano pozitivnim samoopisima na dimenzijama ugodnosti i savjesnosti, kao i pretjeranom naglašavanju moralnih osobina i poštivanju društvenih pravila. Ukratko, kada pretjeruju, ljudi se prikazuju kao sveci i/ili superheroji.

Paulhus (2002) smatra da dva sadržajna oblika SPO-a imaju svoj nesvjestan i svjestan oblik. Nesvjesno SPO ili samoosnaživanje stabilna je individualna karakteristika koja se odražava u pretjerano pozitivnim samoopisima u koje pojedinac zaista vjeruje. Za razliku od njega, svjesno SPO ili upravljanje dojmovima predstavlja namjerno uljepšavanje vlastitih karakteristika s ciljem stvaranja pozitivne slike o sebi kod drugih ljudi te, u prvom redu, ovisi o karakteristikama situacije. Nesvjesno je SPO u egoističkoj i moralističkoj sadržajnoj domeni Paulhus nazvao osnaživanjem djelotvornosti, odnosno osnaživanjem zajedništva, dok je svjesno iskrivljavanje u dvjema sadržajnim domenama nazvao upravljanjem djelotvornošću i upravljanjem zajedništvom. Četiri komponente SPO-a Paulhus (2006) je operacionalizirao istoimenim skalama, koje je uklopio u Sveobuhvatni inventar socijalno poželjnog odgovaranja (engl. *Comprehensive Inventory of Desirable Responding – CIDR*).

Osnovu za Paulhusovo (2002) razlikovanje egoističkog i moralističkog SPO-a dala je analiza strukture pretjerano pozitivnog samoopisivanja, koju su proveli Paulhus i John (1998). Oni su, koristeći samoprocjene i procjene ličnosti od strane bliskih osoba na jednom petofaktorskom upitniku, za svaki faktor ličnosti izračunali količinu pretjerivanja u pozitivnim samoprocjenama (mjere diskrepancije), parcijalizacijom procjena bliskih osoba iz samoprocjena ličnosti sudionika. Ovakav su način računanja količine pretjerivanja u pozitivnim samoprocjenama autori temeljili na pretpostavci da procjene bliskih osoba predstavljaju objektivnu mjeru ličnosti sudionika, dok samoprocjene ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja sadrže i komponentu samoosnaživanja. Faktorska je analiza matrica tako dobivenih reziduala pokazala da se pretjerivanja grupiraju oko dviju različitih tema. Prvi se faktor odnosi na isticanje vlastite ekstravertiranosti, otvorenosti iskustvima i emocionalne stabilnosti, dok drugi faktor uključuje pretjerivanje u vlastitoj ugodnosti i savjesnosti.

Paulhus i John (1998) su dodatno analizirali strukturu iskrivljavanja odgovora na upitnicima ličnosti korištenjem samoprocjena sudionika na petofaktorskom upitniku ličnosti u situacijama s različitom motivacijom za samoprezentacijom. Faktorska je analiza odgovora na upitniku upućivala na redukciju broja faktora s povećanjem zahtjeva za iskrivljavanjem odgovora. Ova je redukcija bila najočitija u situaciji s izrazito visokom motivacijom za samoprezentacijom, gdje su se umjesto uobičajenih pet faktora formirala samo dva faktora. Ekstraverzija, neuroticizam i otvorenost iskustvima više su korelirali i činili jedan faktor, dok su se povećale korelacije između ugodnosti i savjesnosti, koje su činile drugi faktor.

Pretpostavku o postojanju dvaju sadržajno različitih oblika SPO-a je do sada provjerilo nekoliko skupina istraživača (Blasberg, Rogers i Paulhus, 2014; Dodaj, 2012; Galić, Jerneić i Belavić, 2009; Jerneić i sur., 2010; Lönnqvist, Paunonen, Musch, Ostapczuk i Klaiber, 2012; Tuulio-Henriksson, Lönnqvist i Verkasalo, 2007). Provedena su se istraživanja temeljila isključivo na skalama SPO-a kojima je Paulhus operacionalizirao svoj model, a mogućnost razlikovanja egoističkog od moralističkog iskrivljavanja provjeravana je na dva načina: usporedbom rezultata na ovim skalama u situacijama koje su trebale u različitoj mjeri potaknuti egoističko, odnosno moralističko iskrivljavanje te usporedbom obrazaca korelacija koje rezultati na skalama egoističkog i moralističkog SPO-a imaju s drugim varijablama koje pripadaju dvjema sadržajnim domenama. Provedena su istraživanja rezultirala nekonzistentnim nalazima. Iako su, u odnosu na situaciju iskrenog odgovaranja, u situacijama poticanog iskrivljavanja sudionici postizali više rezultate na skalama SPO-a iz obje sadržajne domene, u situacijama poticanoga egoističkog iskrivljavanja (npr. zamišljena selekcija za menadžera ili burzovnog mešetara) sudionici su davali veće procjene na skalama egoističkog SPO-a, a u situacijama poticanog moralističkog iskrivljavanja (npr. zamišljena selekcija za učitelja ili humanitarnog radnika) na skalama socijalne poželjnosti iz moralističke sadržajne domene (Blasberg i sur., 2014; Dodaj, 2012; Galić i sur., 2009). Međutim, obrasci korelacija skala SPO-a s varijablama iz dviju sadržajnih domena nisu bili u skladu s pretpostavkom o mogućnosti razlikovanja egoističkog od moralističkog SPO-a. Uz iznimku istraživanja Muscha i suradnika (2012), u kojem je dobiven jasno različit obrazac korelacija skale egoističkog i skale moralističkog SPO-a s varijablama iz dvije sadržajne domene, u preostalim su istraživanjima obje vrste skala SPO-a značajno korelirale s varijablama iz obje sadržajne domene (Blasberg i sur., 2014; Dodaj, 2012; Galić i sur., 2009; Lönnqvist i sur., 2007).

Budući da su provedena istraživanja polučila nekonzistentne nalaze, na temelju njih ne možemo donijeti jasan zaključak o mogućnosti razlikovanja egoističkog i moralističkog SPO-a. Iako značajno viši rezultati u situacijama poticanog iskrivljavanja na skalama SPO-a iz odgovarajuće sadržajne domene sugeriraju mogućnost razdvajanja egoističkog od moralističkog iskrivljavanja, ostaje činjenica da su sudionici svoje odgovore u velikoj mjeri iskrivljavali i na

skalama iz neodgovarajuće sadržajne domene (veličine efekta su se kretale i do $d=1.79$). Isto tako, slični obrasci korelacija dviju skala SPO-a s varijablama iz egoističke i moralističke sadržajne domene ne moraju nužno biti odraz stvarne nemogućnosti razlikovanja egoističkog od moralističkog SPO-a, već posljedica korištenih uputa koje nisu potakle samo jednu već obje vrste iskrivljavanja. Dodatni je problem prilikom donošenja zaključka na temelju provedenih istraživanja i taj što su se gotovo sva temeljila na skalama socijalne poželjnosti, koje imaju niz manjkavosti (vidi Parmač Kovačić, Galić i Jernei, 2014), zanemarujući pritom alternativne načine detekcije SPO-a. I konačno, autori dijela provedenih istraživanja nisu uzeli u obzir činjenicu da neke od skala mjere nesvjestan, a neke svjestan SPO. Tako su, na primjer, Lönnqvist i suradnici (2007) te Musch i suradnici (2012) u svojim istraživanjima koristili skalu namijenjenu mjerenju nesvjestanog SPO-a iz egoističke te skalu namijenjenu mjerenju svjestanog SPO-a iz moralističke sadržajne domene.

S obzirom na navedeno, cilj je ovog istraživanja bio provjeriti mogućnost odvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a na nesvjesnoj i svjesnoj razini. Provjeru smo, po uzoru na Paulhusa i Johna (1998), proveli korištenjem mjera diskrepancije na petofaktorskom upitniku ličnosti, kao direktnih mjera SPO-a. Međutim, za razliku od Paulhusa i Johna, u ovom smo istraživanju proveli provjeru na nesvjesnoj i na svjesnoj razini, koristeći isti metodološki postupak. Pri provjeri mogućnosti razdvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a na nesvjesnoj razini krenuli smo od pretpostavke Paulhusa i Johna (1998) da reziduali koje dobijemo parcijalizacijom procjena bliskih osoba iz samoprocjena ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja predstavljaju nesvjesno samoosnaživanje. Kako bismo dobili što točnije procjene ličnosti sudionika, umjesto samo jedne procjene bliske osobe kod Paulhusa i Johna, u ovom smo istraživanju za svakog sudionika prikupili procjene od čak četiri bliske osobe. Analogno, na svjesnoj smo razini pri provjeri mogućnosti razdvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a pošli od pretpostavke da reziduali koje dobijemo parcijalizacijom samoprocjena ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja iz samoprocjena ličnosti u situaciji iskrivljavanja odgovora predstavljaju svjesno upravljanje dojmovima. Ovakav način računanja svjestanog SPO-a već je korišten u nekim istraživanjima (npr. Jernei i sur., 2010), a počiva na pretpostavci da se odgovori sudionika u situacijama iskrivljavanja razlikuju od njihovih odgovora u situaciji iskrenog odgovaranja samo po tome što sadrže i varijancu svjestanog upravljanja dojmovima. U skladu s navedenim postavili smo sljedeće hipoteze: 1) Na temelju samoprocjena i procjena ličnosti od strane bliskih osoba moći ćemo odvojiti egoističko od moralističkog SPO-a na nesvjesnoj razini. Reziduali koje dobijemo parcijalizacijom procjena bliskih osoba iz samoprocjena ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja tvorit će dva faktora – reziduali dimenzije ekstraverzije, emocionalne stabilnosti i otvorenosti iskustvima tvorit će faktor egoističkog iskrivljavanja, a reziduali dimenzije ugodnosti i savjestnosti faktor moralističkog iskrivljavanja. 2) Na temelju samoprocjena sudionika na mjerama ličnosti u različitim motivacijskim situacijama moći ćemo odvojiti egoističko od

moralističkog SPO-a na svjesnoj razini. Reziduali dobiveni parcijalizacijom samoprocjena ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja iz samoprocjena ličnosti u situacijama iskrivljavanja tvorit će dva faktora – reziduali dimenzije ekstraverzije, emocionalne stabilnosti i otvorenosti iskustvima tvorit će faktor egoističkog iskrivljavanja, a reziduali dimenzije ugodnosti i savjesnosti faktor moralističkog iskrivljavanja.

Metoda

Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 206 sudionika, studenata različitih fakulteta Sveučilišta i Veleučilišta u Zagrebu. U uzorku su bile podjednako zastupljene sve godine studija. Prosječna dob sudionika iznosila je 22.21 godine ($SD=1.88$), a bilo je ukupno 53.4% žena. Uz sudionike, u istraživanju su sudjelovale i po četiri njima bliske osobe, prijatelji, koje su odabrali sami sudionici. Jedini kriterij za odabir bliskih osoba bilo je dobro poznavanje sudionika (najmanje pola godine intenzivnog druženja), što je temeljeno na nalazima da je bliskost osoba važna za dobivanje točnije procjene ličnosti (Connelly i Ones, 2010). Zbog moguće pristranosti prilikom procjenjivanja ličnosti, kao bliske osobe nisu sudjelovali roditelji sudionika. Osim jako dobrog poznavanja sudionika, nije postojao ni jedan drugi kriterij odabira bliskih osoba.

Instrument

U istraživanju smo koristili Goldbergov IPIP 100 (*International Personality Item Pool.*, Goldberg i sur., 2006; prijevod na hrvatski <http://ipip.ori.org/newBigFive5broadKey.htm>) upitnik ličnosti u formi samoprocjene i procjene. Upitnik se sastoji od 100 kratkih tvrdnji koje opisuju određena ponašanja, a namijenjen je mjerenju pet velikih dimenzija ličnosti – ekstraverzije, neuroticizma, otvorenosti iskustvima, ugodnosti i savjesnosti. Kod upitnika u formi samoprocjene zadatak je sudionika procijeniti koliko se opisano ponašanje odnosi na njih osobno, a kod upitnika u formi procjene zadatak je bliskih osoba procijeniti koliko se opisano ponašanje odnosi na sudionika kojeg procjenjuju. Sudionici i bliske osobe svoje su procjene davali na skali od 1 (*nije točno*) do 7 (*potpuno točno*).

Za sve skale upitnika dobili smo visoke Cronbachove koeficijente unutarnje konzistencije, koje su se za samoprocjene kretali od .79 do .93 u tri situacije primjene upitnika, a za prosječne procjene četiri bliske osobe od .88 do .93. Opravdanost računanja prosječnih procjena, koje nam predstavljaju objektivnu mjeru ličnosti sudionika, potvrdilo je visoko slaganje procjenjivača na pet dimenzija ličnosti – interklasne korelacije četiri procjenjivača kretale su se od .70 za emocionalnu stabilnost do .83 za otvorenost iskustvima i savjesnost. Korelacije

prosječnih procjena i samoprocjena u situaciji iskrenog odgovaranja bile su umjerene do visoke (od .53 za emocionalnu stabilnost do .71 za otvorenost iskustvima).

Postupak

Svi su sudionici ispunjavali IPIP 100 upitnik ličnosti u tri različite motivacijske situacije: situaciji iskrenog odgovaranja, situaciji poticanoga egoističkog i situaciji poticanoga moralističkog iskrivljavanja. Prvo su ispunjavali upitnik u situaciji iskrenog odgovaranja. Kako bismo motivirali ispitanike na davanje iskrenih odgovora, svim je ispitanicima ponuđena povratna informacija o njihovu rezultatu u upitniku ličnosti. Tri tjedna kasnije sudionici su ispunili upitnik u dvjema situacijama iskrivljavanja odgovora. Pritom je polovica sudionika upitnik ispunjavala prvo u situaciji egoističkog, a zatim u situaciji moralističkog iskrivljavanja, dok je druga polovica sudionika upitnike ispunjavala obrnutim redoslijedom. Kako bi zadržali anonimnost, sudionici su upitnik ispunjavali pod šifrom koju su kreirali prema zadanom ključu.

Dvije smo situacije iskrivljavanja inducirali različitim uputama koje smo dali sudionicima prije ispunjavanja upitnika. Egoističko smo iskrivljavanje potaknuli uputom o zamišljenoj selekciji za glavnog menadžera odjela za poslovanje, a moralističko iskrivljavanje uputom o zamišljenoj selekciji za medicinsku sestru / medicinskog tehničara u domu za djecu i mlade. Kako bi zamišljene selekcijske situacije bile što sličnije realnim, sudionicima smo prije ispunjavanja upitnika dali prikaz oglasa za posao glavnog menadžera odjela za poslovanje / medicinske sestre (medicinskog tehničara) u domu za djecu i mlade, s osnovnim zaduženjima i odgovornostima koje pojedini posao uključuje, očekivanjima od kandidata te uvjetima koje trebaju zadovoljavati. Također, sudionicima je rečeno da će njih deset čiji profil ličnosti u obje situacije iskrivljavanja bude najbliži profilu idealnog kandidata za glavnog menadžera odnosno medicinsku sestru/tehničara, a da ih se pritom ne uspije detektirati da su iskrivljavali svoje odgovore, dobiti novčanu nagradu u iznosu od 500 kuna.

Bliske su osobe ispunjavale IPIP 100 upitnik ličnosti u formi procjene, na koje su sudionici prethodno upisali istu šifru pod kojom su ispunjavali upitnik u formi samoprocjene. Zadatak je bliskih osoba bio da na nizu tvrdnji što iskrenije procijene sudionika. Nakon ispunjavanja upitnika, bliske osobe su stavile upitnik u kovertu, zalijepile je i predale pomoćnom eksperimentatoru koji je bio prisutan prilikom ispunjavanja upitnika.

Po završetku istraživanja ispitanici su e-poštom bili obaviješteni o pravoj svrsi istraživanja. U toj je e-poruci ispitanicima dan link na stranicu na kojoj su, upisom šifre koju su rabili tijekom istraživanja, mogli dobiti povratnu informaciju o svojoj ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja. Također, usporedbom smo profila ličnosti svakoga pojedinog sudionika u simuliranim selekcijskim situacijama s ekspertnim

procjenama profila ličnosti idealnog kandidata za glavnog menadžera i medicinsku sestru/tehničara identificirali 10 najuspješnijih sudionika koji su dobili novčanu nagradu u iznosu od 500 kuna.

Rezultati

Prije glavnih analiza, jednosmjernom smo analizom varijance te naknadno provedenim *t*-testovima za zavisne uzorke usporedili rezultate sudionika na skalama između tri situacije ispunjavanja upitnika. Rezultati su usporedbi prikazani u Tablici 1.

Tablica 1. *Usporedba rezultata sudionika na skalama ličnosti između triju situacija ispunjavanja upitnika (N=206)*

Skala	M (SD)		Cohenov d			F	
	Iskreno	Menadžer	Med. sestra/ tehničar	Menadžer vs. Iskreno	Med. sestra/ tehničar vs. Iskreno		Menadžer vs. Med. sestra/ tehničar
E	100.94 (20.05)	119.61 (10.96)	118.02 (11.33)	1.16**	1.05**	0.14*	133.78**
ES	88.97 (19.50)	119.16 (12.15)	120.38 (11.84)	1.86**	1.95**	-0.10	433.89**
OI	108.03 (15.95)	107.78 (14.88)	107.29 (15.36)	-0.02	-0.05	0.03	0.18
U	100.19 (14.29)	91.85 (16.45)	120.58 (9.57)	-0.54**	1.68**	-2.13**	327.33**
S	88.95 (19.91)	129.10 (10.55)	124.58 (11.19)	2.52**	2.21**	0.42**	624.61**

Napomene: E – ekstraverzija, ES – emocionalna stabilnost, OI – otvorenost iskustvima, U – ugodnost, S – savjesnost; Razina značajnosti naznačena uz iznos Cohenova *d* indeksa odnosi se na razinu značajnosti provedenog *t*-testa na parovima situacija; Zbog lakšeg praćenja dobivenih rezultata u ovoj i svim sljedećim analizama dimenziju neuroticizma rekodirali smo u emocionalnu stabilnost.

*p<.05; **p<.01.

Provedene su analize pokazale da postoji statistički značajna razlika u rezultatu između tri situacije na svim skalama ličnosti, osim na Skali otvorenosti iskustvima. U usporedbi sa situacijom iskrenog odgovaranja u obje su zamišljene selekcijske situacije sudionici postizali više rezultate na dimenzijama ekstraverzije, emocionalne stabilnosti i savjesnosti te su sve dobivene razlike u kategoriji snažnih efekata (1.05 do 2.52; prema Cohen, 1988). Ipak, usporedimo li razlike na ovim dimenzijama između dviju simuliranih selekcijskih situacija, možemo utvrditi kako su se sudionici u situaciji zamišljene selekcije za menadžera prikazivali nešto ekstravertiranijima i savjesnijima nego u situaciji zamišljene selekcije za medicinsku sestru/tehničara, iako su dobivene razlike slabe do umjerene veličine (0.14 do 0.42). Najizraženija je razlika u odgovorima između dviju zamišljenih

situacija evidentna na dimenziji ugodnosti, na kojoj sudionici u situaciji zamišljene selekcije nisu iskrivljavali svoje odgovore, dok su u situaciji zamišljene selekcije za medicinsku sestru/tehničara to radili u značajnoj mjeri ($d=-2.13$). Ovakvi rezultati sugeriraju da su sudionici u zamišljenim selekcijskim situacijama iskrivljavali svoje odgovore u skladu sa specifičnim poslom za koji su se natjecali.

Dodatno, u Tablici 2. prikazane su interkorelacije samoprocjena na pet dimenzija ličnosti u tri situacije ispunjavanja upitnika. Očekivano, u situaciji iskrenog odgovaranja korelacije među samoprocjenama ličnosti su neznčajne ili izrazito niske. Međutim, u situacijama iskrivljavanja interkorelacije su znatno više te se kreću do $r=.66$ u situaciji zamišljene selekcijske za menadžera, odnosno do $r=.71$ u situaciji zamišljene selekcije za medicinsku sestru/tehničara (u obje situacije između emocionalne stabilnosti i savjesnosti). Pogledamo li detaljnije obrazac dobivenih korelacija u zamišljenim selekcijskim situacijama, možemo zaključiti da su korelacije najveće među dimenzijama na kojima su sudionici najviše iskrivljavali svoje odgovore jer su smatrali da su najvažnije kod idealnog kandidata za pojedini posao.

Tablica 2. *Interkorelacije samoprocjena na pet dimenzija ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja i dvjema zamišljenim selekcijskim situacijama*

	Iskreno				Menadžer				Medicinska sestra/ tehničar			
	ES	OI	U	S	ES	OI	U	S	ES	OI	U	S
Ekstraverzija	.15*	.20**	.02	.25**	.60**	.43**	.36**	.58**	.56**	.52**	.30**	.56**
Emocionalna stabilnost		-.09	.17*	.32**		.37**	.31**	.66**		.32**	.45**	.71**
Otvorenost iskustvima			.03	.12			.47**	.27**			.25**	.36**
Ugodnost				.14*				.06				.51**

Napomena: E – ekstraverzija, ES – emocionalna stabilnost, OI – otvorenost iskustvima, U – ugodnost, S – savjesnost; * $p<.05$; ** $p<.01$.

Odvajanje egoističkog od moralističkog SPO-a na nesvjesnoj razini

Mjere diskrepancije koje upućuju na nesvjesno samoosnaživanje definirali smo kao ukupni rezidual koji smo dobili kada smo za svaku česticu pojedine skale ličnosti iz samoprocjene u situaciji iskrenog odgovaranja parcijalizirali prosječnu procjenu od strane bliskih osoba. Pouzdanosti su dobivenih reziduala, izražene Cronbachovim koeficijentom unutarnje konzistencije, bile zadovoljavajuće i kretale su se od .76 (ugodnost) do .89 (savjesnost). Interkorelacije ukupnih reziduala za pet dimenzija ličnosti prikazane su u Tablici 3.

Tablica 3. *Interkorelacije reziduala pet dimenzija ličnosti dobivenih parcijalizacijom procjena iz samoprocjena u situaciji iskrenog odgovaranja (N=206)*

	Reziduali P-SP ₁ (ES)	Reziduali P-SP ₁ (OI)	Reziduali P-SP ₁ (U)	Reziduali P-SP ₁ (S)
Reziduali P-SP ₁ (E)	.29**	.24**	.17*	.38**
Reziduali P-SP ₁ (ES)	-	.03	.19*	.45**
Reziduali P-SP ₁ (OI)		-	.10	.23**
Reziduali P-SP ₁ (U)			-	.24**

Napomena: Reziduali P-SP₁ – reziduali dobiveni parcijalizacijom procjena iz samoprocjena ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja; E – ekstraverzija, ES – emocionalna stabilnost, OI – otvorenost iskustvima, U – ugodnost, S – savjesnost.

* $p < .05$; ** $p < .01$.

Dobivene korelacije među mjerama diskrepancije koje upućuju na nesvjesno samoosnaživanje na pet dimenzija ličnosti nisu u skladu s našim očekivanjima koja proizlaze iz podjele osobina ličnosti na one iz egoističke i moralističke sadržajne domene (*Hipoteza 1*). Gotovo su sve korelacije među rezidualima pet dimenzija ličnosti statistički značajne. Jedini su izuzetak očekivano neznajna korelacija reziduala otvorenosti iskustvima i ugodnosti, ali i neočekivano neznajna korelacija reziduala otvorenosti iskustvima i emocionalne stabilnosti. Međutim, ne samo da postoji statistički značajna korelacija među gotovo svim mjerama diskrepancije, nego su neke korelacije s rezidualima ličnosti iz neodgovarajuće sadržajne domene veće od onih s rezidualima ličnosti iz odgovarajuće sadržajne domene (npr. reziduali ekstraverzije i emocionalne stabilnosti međusobno koreliraju $r = .29$, dok s rezidualima savjesnosti koreliraju $r = .38$ odnosno $r = .46$).

Kako bismo što točnije odredili faktorsku strukturu reziduala pet dimenzija ličnosti, korelacijsku matricu reziduala podvrgnuli smo faktorskoj analizi pod modelom zajedničkih faktora. Prilikom odabira broja faktora koje ćemo zadržati kombinirali smo više kriterija: Kaiser-Guttmanov kriterij, Cattellov *scree-plot* test, paralelnu analizu i interpretabilnost dobivenih faktora. Sva su četiri kriterija upućivala na isto, jednofaktorsko rješenje, kojim smo objasnili 27.33% ukupne varijance. Zasićenja dobivenog faktora rezidualima procjena i samoprocjena pet dimenzija ličnosti prikazana su u Tablici 4. Uvidom u tablicu možemo utvrditi da dobiveni glavni faktor ima umjerena do visoka zasićenja rezidualima svih pet dimenzija ličnosti. Pritom, najveća zasićenja ima rezidualima dimenzija ličnosti koje su imale najveće interkorelacije – ekstraverzije i emocionalne stabilnosti iz egoističke te savjesnosti iz moralističke sadržajne domene, odnosno na kojima su sudionici najviše iskrivljavali svoje odgovore (vidi Tablicu 1).

Tablica 4. *Faktorska zasićenja rezidualima ličnosti koji upućuju na nesvjesno samoosnaživanje*

<i>Reziduali P-SP</i>	<i>Faktor 1</i>
Ekstraverzija	.54
Emocionalna stabilnost	.54
Otvorenost iskustvima	.28
Ugodnost	.32
Savjesnost	.78

Napomena: Reziduali SP-P – reziduali dobiveni parcijalizacijom procjena iz samoprocjena ličnosti

Bolje pristajanje podacima jednofaktorskog od očekivanog dvofaktorskog rješenja, s faktorom egoističkog iskrivljavanja zasićenog rezidualima emocionalne stabilnosti, ekstraverzije i otvorenosti iskustvima te faktorom moralističkog iskrivljavanja zasićenog rezidualima ugodnosti i savjesnosti, potvrdila je i konfirmatorna faktorska analiza. Dok je jednofaktorski model dobro pristajao podacima (χ^2 (5, $N=206$)=9.523, $p>.05$; $\chi^2 / DF=1.91$; CFI=.959, GFI=.983; AGFI=.948; RMSEA=.066; 90% RMSEA CI [.000 .130]), procijenjeni je dvofaktorski model rezultirao matricom varijanci i kovarijanci između latentnih varijabli koja nije bila pozitivno semidefinirana. Wothke (1993) navodi niz mogućih uzroka ovakvih matrica – visoka korelacija među varijablama, podaci koji nedostaju, mali broj ispitanika, varijable koje su konstante, problem s polihoričkim korelacijama, nepostojanje ili negativna varijanca pogreške. S obzirom na to da, osim prvog uzroka – visoke korelacije među varijablama koje bi trebale pripadati dvama različitim latentnim faktorima, u našim podacima nismo pronašli potvrdu ni za jedan drugi navedeni uzrok, čini se da je dobivena matrica najvjerojatnije posljedica velike sličnosti dvaju faktora. Ovakav je zaključak u potpunosti u skladu s dobivenim jednofaktorskim rješenjem u okviru eksploratorne faktorske analize.

Odvajanje egoističkog od moralističkog SPO-a na svjesnoj razini

Na svjesnoj razini mogućnost odvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a provjerili smo posebno za situaciju zamišljene selekcije za menadžera i posebno za situaciju zamišljene selekcije za medicinsku sestru/tehničara te za dvije zamišljene selekcijske situacije zajedno. S obzirom na to da su provedene analize za pojedinačne situacije i obje situacije zajedno upućivale na isti zaključak, u daljnjem ćemo tekstu prikazati samo analizu za obje zamišljene selekcijske situacije zajedno. Osim toga, objedinjavanjem smo rezultata iz dviju zamišljenih selekcijskih situacija smanjili mogućnost dobivanja samo jednog faktora u nekoj od selekcijskih situacija, kao posljedice toga što je uputa istovremeno potaknula

Tablica 5. *Interkorelacije reziduala pet dimenzija ličnosti dobivenih parcijalizacijom samoprocjena u situaciji iskrenog odgovaranja iz samoprocjena u zamišljenoj selekciji za menadžera i zamišljenoj selekciji za medicinsku sestru/tehničara (N=206)*

	Ekstraverzija		Emocionalna stabilnost		Otvorenost iskustvima		Ugodnost		Savjesnost	
	Med. sestra/tehn.	Menadžer	Med. sestra/tehn.	Menadžer	Med. sestra/tehn.	Menadžer	Med. sestra/tehn.	Menadžer	Med. sestra/tehn.	Menadžer
Ekstraverzija										
Med. sestra/tehn.	.54**		.48**	.65**	.31**	.43**	.32**	.44**	.61**	.53**
Menadžer	-	.47**	.65**	.47**	.54**	.34**	.17**	.40**	.46**	.60**
Emocionalna stabilnost										
Med. sestra/tehn.		-	.62**	-	.31**	.40**	.25**	.49**	.69**	.59**
Menadžer			-	-	.35**	.34**	.16*	.48**	.45**	.75**
Otvorenost iskustvima										
Med. sestra/tehn.			-	-	.44**	-	.46**	.23**	.32**	.35**
Menadžer					-	-	.29**	.24**	.19**	.38**
Ugodnost										
Med. sestra/tehn.							-	.20**	.05	.10
Menadžer								-	.46**	.57**
Savjesnost										
Med. sestra/tehn.										
Menadžer										.56**

Napomena: * $p < .05$; ** $p < .01$.

egoističko i moralističko iskrivljavanje. Analizu smo proveli korištenjem mjera diskrepancije koje smo definirali kao ukupni rezidual dobiven parcijalizacijom samoprocjene u situaciji iskrenog odgovaranja na svakoj čestici skale ličnosti iz samoprocjene u situaciji zamišljene selekcije. Pouzdanosti dobivenih reziduala (Cronbachov alpha) kretale su se od .83 za dimenziju ugodnosti u situaciji "medicinska sestra/tehničar" do .91 za tu istu dimenziju ličnosti u obje simulirane selekcijske situacije. U Tablici 5. prikazane su interkorelacije reziduala pet dimenzija ličnosti koji upućuju na svjesno SPO.

Suprotno našim očekivanjima koja proizlaze iz podjele osobina ličnosti na one iz egoističke i moralističke sadržajne domene (*Hipoteza 2*), sve korelacije među rezidualima samoprocjena ličnosti u situaciji iskrenog odgovaranja i zamišljenim selekcijskim situacijama su statistički značajne, osim onih između dimenzije ugodnosti iz zamišljene selekcije za menadžera i dimenzije savjesnosti iz obju zamišljenih selekcijskih situacija. Štoviše, interkorelacije reziduala ličnosti iz dviju sadržajno različitih domena su podjednake, a u nekim slučajevima čak i više od onih unutar pojedine sadržajne domene.

U svrhu što točnijeg određivanja faktorske strukture reziduala svjesnog upravljanja dojmovima na pet dimenzija ličnosti, korelacijsku smo matricu reziduala podvrgnuli faktorskoj analizi pod modelom zajedničkih faktora. I kod ove smo faktorske analize odluku o zadržavanju broja faktora temeljili na Kaiser-Guttmanovu kriteriju, Cattellovu *scree-plot* testu, rezultatima paralelne analize i interpretabilnosti dobivenih faktora. Sva su četiri navedena kriterija sugerirala zadržavanje dvaju faktora, kojima smo objasnili 52.46% ukupne varijance. Budući da su i ortogonalna i kosa rotacija rezultirale vrlo sličnim faktorskim zasićenjima, a dobiveni su faktori bili u relativno visokoj interkorelaciji ($r=.55$), odlučili smo se za kosokutnu Promax rotaciju refereničnih osi. Faktorska je struktura reziduala ličnosti koji upućuju na svjesno upravljanje dojmovima, nakon rotacije, prikazana u Tablici 6.

Tablica 6. *Faktorska zasićenja rezidualima ličnosti koji upućuju na svjesno upravljanje dojmovima u dvjema zamišljenim selekcijskim situacijama, nakon Promax rotacije*

Reziduali		Faktori	
		<i>Faktor 1</i>	<i>Faktor 2</i>
Ekstraverzija	Menadžer	.60	.23
	Medicinska sestra/tehničar	.64	.14
Emocionalna stabilnost	Menadžer	.75	.07
	Medicinska sestra/tehničar	.80	-.03
Otvorenost iskustvima	Menadžer	.08	.69
	Medicinska sestra/tehničar	.19	.45
Ugodnost	Menadžer	-.18	.73
	Medicinska sestra/tehničar	.63	-.02
Savjesnost	Menadžer	.78	-.12
	Medicinska sestra/tehničar	.90	-.12

Dobivena struktura nije u skladu s našom hipotezom, prema kojoj reziduali ličnosti iz egoističke sadržajne domene tvore jedan faktor, dok reziduali ličnosti iz moralističke sadržajne domene tvore drugi faktor (*Hipoteza 2*). Suprotno očekivanjima, reziduali savjesnosti te reziduali ugodnosti iz situacije zamišljene selekcije za medicinsku sestru/tehničara, koji pripadaju moralističkoj sadržajnoj domeni, tvore jedan faktor s rezidualima ekstraverzije i emocionalne stabilnosti iz egoističke sadržajne domene. S druge strane, reziduali ugodnosti iz zamišljene selekcijske situacije za menadžera, koji pripadaju moralističkoj sadržajnoj domeni, i reziduali otvorenosti iskustvima iz egoističke sadržajne domene tvore drugi faktor. Ako pogledamo kojim je rezidualima ličnosti zasićen pojedini faktor, možemo zaključiti da je prvi faktor zasićen rezidualima dimenzija ličnosti na kojima su sudionici u dvjema zamišljenim selekcijskim situacijama iskrivljavali svoje odgovore u velikoj mjeri, dok je drugi faktor zasićen rezidualima dimenzija ličnosti na kojima su sudionici u zamišljenim situacijama selekcije iskrivljavali svoje odgovore u manjoj ili neznatnoj mjeri u odnosu na situaciju iskrenog odgovaranja. Ovakvi rezultati sugeriraju da se dobiveni faktori, umjesto s obzirom na sadržaj iskrivljavanja, razlikuju s obzirom na količinu iskrivljavanja.

I provedena je konfirmatorna faktorska analiza potvrdila najbolje pristajanje podacima dvofaktorskog modela s faktorom velikog i neznatnog iskrivljavanja odgovora (χ^2 (34, $N=206$)=195.698, $p<.001$; $\chi^2 /DF=5.76$; CFI=.840, GFI=.841; AGFI=.743; RMSEA=.152; 90% RMSEA CI [.132 .173]). Preostala dva testirana modela – jednofaktorski model s generalnim faktorom SPO-a te očekivani dvofaktorski model s faktorima egoističkog i moralističkog iskrivljavanja – imali su značajno lošije parametre pristajanja (jednofaktorski model: χ^2 (35, $N=206$)=243.087, $p<.001$; $\chi^2 /DF=6.95$; CFI=.794, GFI=.809; AGFI=.700; RMSEA=.170; 90% RMSEA CI [.150 .190]; očekivani dvofaktorski model: χ^2 (34, $N=206$)=243.084, $p<.001$; $\chi^2 /DF=7.15$; CFI=.793, GFI=.809; AGFI=.691; RMSEA=.173; 90% RMSEA CI [.153 .194]). Usporedimo li dobivene χ^2 -testove pristajanja podacima jednofaktorskog i dva dvofaktorska rješenja, možemo utvrditi da očekivani dvofaktorski model s faktorima egoističkog i moralističkog iskrivljavanja i jednofaktorski model podjednako (ne)pristaju podacima ($\Delta\chi^2=0.002$; $df=1$; $p>.05$), dok je pristajanje podacima dvofaktorskog modela s faktorom velikog i neznatnog iskrivljavanja odgovora statistički značajno bolje od onoga jednofaktorskog ($\Delta\chi^2=47.389$; $df=1$; $p<.001$).

Rasprava

Cilj je istraživanja bio provjeriti Paulhusovu (2002) pretpostavku o mogućnosti odvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a. Istovjetnu provjeru smo obavili i na nesvjesnoj i na svjesnoj razini korištenjem mjera diskrepancije na petofaktorskom upitniku ličnosti. Dobiveni su rezultati pokazali da mjere diskrepancije ni na nesvjesnoj ni na svjesnoj razini ne tvore očekivane faktore

egoističkog i moralističkog SPO-a. Mjere diskrepancije koje upućuju na nesvjesno samoosnaživanje tvorile su jedan jedinstveni faktor, dok su mjere diskrepancije koje upućuju na svjesno upravljanje dojmovima tvorile dva faktora, ali njihove su saturacije mjerama diskrepancije pet dimenzija ličnosti sugerirale da se ne radi o očekivanim faktorima egoističkog i moralističkog SPO-a. Ovakvi rezultati sugeriraju jedinstveni sadržajni oblik SPO-a, koji ni na nesvjesnoj ni na svjesnoj razini nije moguće razdvojiti na egoističko i moralističko iskrivljavanje.

Iako nisu u skladu s nalazima izvorne provjere strukture pretjerano pozitivnog samoopisivanja koju su proveli Paulhus i John (1998), dobiveni su rezultati u skladu s rezultatima naknadnih provjera koje, temeljeći se na skalama socijalne poželjnosti, nisu jednoznačno potvrdile postojanje odvojenih faktora egoističkog i moralističkog SPO-a (Blasberg i sur., 2014; Dodaj, 2012; Galić i sur., 2009; Jerneić i sur., 2010; Lönnqvist i sur., 2007). Pogledamo li dobivene rezultate i u okviru šireg konteksta ličnosti, možemo zaključiti da su u skladu s rezultatima nekih recentnih istraživanja koja su, ispitujući strukturu petofaktorskog modela, u njegovoj podlozi pronašla jedan generalni faktor povezan s dimenzijom socijalne poželjnosti ili joj vrlo sličan (Bäckström, 2007; Musek, 2007).

Iako naši nalazi sugeriraju da nije moguće odvojiti egoističko od moralističkog SPO-a, takav zaključak ipak treba uzeti s dozom opreza zbog nekoliko ograničenja provedenog istraživanja. Prvo, na nesvjesnoj razini prilikom računanja samoosnaživanja kao objektivnu mjeru ličnosti sudionika koristili smo procjene od strane bliskih osoba. Iako metaanalize (Connelly i Ones, 2010; Oh, Wang i Mount, 2011) sugeriraju da procjene od strane bliskih osoba predviđaju neke kriterije bolje od samoprocjena, ne mora nužno značiti da su i objektivne mjere nečije ličnosti. Naime, točnost procjene nečije ličnosti ovisi o brojnim faktorima, poput stupnja bliskosti procjenjivača (npr. Costa i McCrae, 1992; Paulhus, 1998), "vidljivosti" osobina (npr. Connolly, Kavanagh i Viswesvaran, 2007; Hall, Andrzejewski, Murphy, Schmid Mast i Feinstein, 2008), sposobnosti procjenjivača (Letzring, Wells i Funder, 2006; Realo i sur., 2003), karakteristika sudionika (Colvin, 1993; Furr, Dougherty, Marsh i Mathias, 2007), tendencije procjenjivača da daju socijalno poželjne odgovore (Konstabel, Aavik i Allik, 2006; Mount, Barrick i Strauss, 1994) i slično. Svi ovi faktori mogu umanjiti valjanost procjena kao objektivnih mjera ličnosti, što dovodi do toga da reziduali samoprocjena i procjena bliskih osoba, čiju smo sadržajnu strukturu mi analizirali, ne moraju isključivo upućivati na samoosnaživanje sudionika. Iako smo mi u našem istraživanju prikupljanjem procjena od strane više bliskih osoba koje su jako dobro poznavale sudionike pokušali umanjiti ili eliminirati neke od tih faktora, ne mora značiti da nam je to u potpunosti i uspjelo.

Nadalje, na razini upravljanja dojmovima nemogućnost odvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a mogla bi biti posljedica korištenih uputa za simulirane selekcijske situacije. Postoji mogućnost da su obje upute favorizirale samo jednu vrstu iskrivljavanja – egoističko ili moralističko iskrivljavanje. Iako značajne

razlike između dvije simulirane selekcijske situacije na dimenzijama ekstraverzije, ugodnosti i savjesnosti sugeriraju da to najvjerojatnije nije bio slučaj, ovu mogućnost ne možemo u potpunosti odbaciti.

I konačno, na razini upravljanja dojmovima faktorska analiza mjera diskrepancije ipak je rezultirala dvama faktorima. Iako je struktura zasićenja faktora rezidualima dimenzija ličnosti sugerirala da se najvjerojatnije ne radi o faktorima egoističkog i moralističkog iskrivljavanja, u takav zaključak ne možemo biti potpuno sigurni. Postoji mogućnost da se zaista radi o ovim faktorima, pri čemu su se reziduali dimenzija ličnosti rasporedili nešto drukčije od očekivanja. U tom se slučaju postavlja pitanje zašto su se reziduali ugodnosti u situaciji zamišljene selekcije za menadžera zajedno s rezidualima otvorenosti iskustvima projicirali na jedan faktor, a u situaciji zamišljene selekcije za medicinsku sestru/tehničara zajedno s rezidualima ekstraverzije, emocionalne stabilnosti i savjesnosti na drugi faktor.

Navedena ograničenja naših zaključaka, kao i nekonzistentni zaključci dosadašnjih istraživanja, sugeriraju potrebu za daljnjim provjerama Paulhusove (2002) pretpostavke o mogućnosti razdvajanja egoističkog od moralističkog SPO-a. Buduća bi se istraživanja, umjesto na skalama socijalne poželjnosti kojima je Paulhus operacionalizirao svoj model, trebala temeljiti na alternativnim metodama detekcije SPO-a. Na nesvjesnoj razini naša je preporuka korištenje mjera diskrepancije, pri čemu bi posebnu pažnju trebalo usmjeriti na nove načine određivanja objektivne ličnosti sudionika. S druge strane, sadržajno razlikovanje kod upravljanja dojmovima također bi se trebalo provjeriti nekom od alternativnih metoda koje pokazuju velik potencijal u detekciji lažiranja odgovora, poput vremena latencije za odgovore na česticama upitnika ličnosti (Holden, Kroner, Facken i Popham, 1992; McDaniel i Timm, 1990) ili postupaka u okviru teorije odgovora na zadatke (Drasgow, Levine i Zickar, 1996).

Ako i buduća istraživanja ne potvrde mogućnost razdvajanja SPO-a na egoističko i moralističko iskrivljavanje, takvi će nalazi biti od značajne praktične vrijednosti jer sugeriraju da u postupku profesionalne selekcije nije potrebno razmatrati različite sadržajne domene SPO-a koje neki posao može potaknuti u većoj ili manjoj mjeri, već da SPO-u treba pristupiti kao sadržajno jedinstvenom konstrukt. U tom smislu, neće biti potrebno koristiti više sadržajno različitih skala SPO-a, već jednu jedinstvenu skalu sastavljenu od čestica koje, neovisno o poslu za koji se selekcija vrši, najbolje zahvaćaju namjerno lažiranje odgovora.

Literatura

- Bäckström, M. (2007). Higher-order factors in a five-factor personality inventory and its relation to social desirability. *European Journal of Psychological Assessment, 23*, 63-70.
- Blasberg, S.A., Rogers, K.H. i Paulhus, D.L. (2014). The Bidimensional Impression Management Index (BIMI): Measuring agentic and communal forms of impression management. *Journal of Personality Assessment, 96*, 523-531.
- Cohen, J. (1988). *Statistical power for the behavioral sciences*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Colvin, C.R. (1993). "Judgable" people: Personality, behavior, and competing explanations. *Journal of Personality and Social Psychology, 64*, 861-873.
- Connelly, B.S. i Ones, D.S. (2010). An other perspective on personality: Meta-analytic integration of observers' accuracy and predictive validity. *Psychological Bulletin, 136*, 1092-1122.
- Connolly, J.J., Kavanagh, E.J. i Viswesvaran, C. (2007). The convergent validity between self and observer ratings of personality: A meta-analytic review. *International Journal of Selection and Assessment, 15*, 110-117.
- Costa, P.T. i McCrae, R.R. (1992). *Revised NEO Personality Inventory (NEO PI-R) and NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI) professional manual*. Odessa, FL: Psychological assessment Resources.
- Crowne, D.P. i Marlowe, D. (1960). A new scale of social desirability independent of psychopathology. *Journal of Consulting Psychology, 24*, 349-354.
- Dodaj, A. (2012). Social desirability and self-reports: Testing a content and response-style model of socially desirable responding. *Europe's Journal of Psychology, 8*, 651-666.
- Dragow, F., Levine, M.V. i Zickar, M.J. (1996). Optimal identification of mismeasured individuals. *Applied Measurement in Education, 9*, 47-64.
- Edwards, A.L. (1957). *The social desirability variable in personality assessment and research*. New York: Dryden.
- Edwards, A.L. (1963). A factor analysis of experimental social desirability and response set scales. *Journal of Applied Psychology, 47*, 308-316.
- Eysenck, H.J. i Eysenck, S.B.G. (1964). *The manual of the Eysenck personality inventory*. London: U of London Press.
- Furr, R.M., Dougherty, D.M., Marsh, D.M. i Mathias, C.W. (2007). Personality judgment and personality pathology: Self-other agreement in adolescents with conduct disorder. *Journal of Personality, 75*, 629-662.
- Galić, Z., Jerneić, Ž. i Belavić, M. (2009). O svecima i superherojima: Provjera Paulhusovog modela socijalne poželjnosti. *Društvena istraživanja, 18*, 977-997.
- Goldberg, L.R. (n.d.). *Big-five factor markers. International personality item pool*. Preuzeto s <http://ipip.ori.org/newBigFive5broadKey.htm>.

- Goldberg, L.R., Johnson, J.A., Eber, H.W., Hogan, R., Ashton, M.C., Cloinger, C.R. i Gough, H.G. (2006). The international personality item pool and the future of public-domain personality measures. *Journal of Research in Personality*, 40, 84-96.
- Hall, J.A., Andrzejewski, S.A., Murphy, N.A., Schmid Mast, M. i Feinstein, B.A. (2008). Accuracy of judging others' traits and states: Comparing mean levels across tests. *Journal of Research in Personality*, 42, 1476-1489.
- Holden, R.R., Kroner, D.G., Fakken, G.C. i Popham, S.M. (1992). A model of personality test item response dissimulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 272-279.
- Jerneić, Ž., Galić, Z., Parmač Kovačić, M., Tonković, M., Prevendar, T., Bogdanić, A., ... Zlatar, A. (2010). *Ličnost i radno ponašanje: Priroda i mjerenje socijalno poželjnog odgovaranja*. Zagreb: FF - press.
- Konstabel, K., Aavik, T. i Allik, J. (2006). Social desirability and consensual validity of personality traits. *European Journal of Personality*, 20, 549-566.
- Letzring, T.D., Wells, S.A. i Funder, D.C. (2006). Information quantity and quality affect the realistic accuracy of personality judgment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91, 111-123.
- Lönnqvist, J.E., Paunonen, S.V., Tuulio-Henriksson, A., Lönnqvist, J. i Verkasalo, M. (2007). Substance and style in socially desirable responding. *Journal of Personality*, 75, 291-322.
- McDaniel, M.A. i Timm, H.W. (1990, kolovoz). *Lying takes time: Predicting deception in biodata using response latency*. Rad prezentiran na 98th Annual Convention of the American Psychological Association, Boston, MA.
- Mount, M.K., Barrick, M.R. i Strauss, J.P. (1994). Validity of observer ratings of the Big five personality factors. *Journal of Applied Psychology*, 79, 272-280.
- Musch, J., Ostapczuk, M. i Klaiber, Y. (2012). Validating an inventory for the assessment of egoistic bias and moralistic bias as two separable components of social desirability. *Journal of Personality Assessment*, 94, 620-629.
- Musek, J. (2007). A general factor of personality: Evidence for the Big one in the five-factor model. *Journal of Research in Personality*, 41, 1213-1233.
- Oh, I.-S., Wang, G. i Mount, M.K. (2011). Validity of observer ratings of the Five-Factor model of personality: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology*, 96, 762-773.
- Parmač Kovačić, M., Galić, Z. i Jerneić, Ž. (2014). Social desirability scales as indicators of self-enhancement and impression management. *Journal of Personality Assessment*, 96, 532-543.
- Paulhus, D.L. (1998). Interpersonal and intrapsychic adaptiveness of trait self-enhancement: A mixed blessing? *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 1197-1208.
- Paulhus, D.L. (2002). Social desirable responding: The evolution of a construct. U: H.I. Brown, D.N. Jackson i D.E. Wiley (Ur.), *The role of constructs in psychological and educational measurement* (str. 49-69). Mahwah NJ: Erlbaum.

- Paulhus, D.L. (2006, siječanj). *A Comprehensive Inventory of Desirable Responding (CIDR)*. Poster prezentiran na sastanku Association for Research in Personality, New Orleans, LA.
- Paulhus, D.L. i John, O.P. (1998). Egoistic and moralistic bias in self-perception: The interplay of self-deceptive styles with basic traits and motives. *Journal of Personality*, 66, 1025-1060.
- Realo, A., Allik, J., Nolvak, A., Valk, R., Ruus, T., Schmidt, M. i Eilola, T. (2003). Mindreading ability: Beliefs and performance. *Journal of Research in Personality*, 37, 420-445.
- Stöber, J., Dette, D.E. i Musch, J. (2002). Comparing continuous and dichotomous scoring of the Balanced Inventory of Social Desirable Responding. *Journal of Personality Assessment*, 78, 370-389.
- Wiggins, J.S. (1959). Interrelationship among MMPI measures of dissimulation under standard and social desirability instructions. *Journal of Consulting Psychology*, 23, 419-427.
- Wothke, W. (1993). Nonpositive definite matrices in structural modeling. U: K.A. Bollen i J.S. Long (Ur.), *Testing structural equation models* (str. 256-93). Newbury Park, CA: Sage.

Saints and Superheroes, or Overall Perfect: Testing the Possibility to Differentiate Egoistic From Moralistic Socially Desirable Responding

Abstract

The aim of the study was to test Paulhus' (2002) assumption that it is possible to separate egoistic from moralistic socially desirable responding (SDR) on an unconscious and conscious level. The study was conducted on a convenient sample of students ($N=206$), which filled-in a five-factor personality questionnaire (IPIP100) in three dependent situations: honest responding, induced egoistic bias and induced moralistic bias. Along with the participants, four of their acquaintances were also included in the study; their assignment was to rate the participants on the IPIP100 questionnaire items. In order to test whether it is possible to separate egoistic from moralistic SDR, we used discrepancy measures on five personality dimensions – residuals from the regression of the self-reports in the honest situation on the corresponding peer-ratings indicating unconscious SDR, and residuals from the regression of the self-reports in the induced bias situations on the corresponding self-ratings in the honest situation indicating conscious SDR. Obtained results showed that discrepancy measures did not result with the expected factors of egoistic and moralistic SDR. Whereas discrepancy measures that indicated unconscious SDR formed one factor, discrepancy measures that indicated conscious SDR formed two factors, but they did not correspond to the egoistic and moralistic bias. The results suggest that it is not possible to separate egoistic from moralistic SDR neither on the unconscious nor on the conscious level.

Keywords: socially desirable responding, egoistic bias, moralistic bias, discrepancy measures

Santos y superhéroes, o aquellos perfectos en general: La verificación de la posibilidad de separación de la respuesta socialmente deseable egoísta y moralista

Resumen

El objetivo de este estudio fue comprobar la suposición de Paulhus (2002) sobre la posibilidad de separación de la respuesta socialmente deseable egoísta y moralista en el nivel consciente e inconsciente. En la investigación participaron 206 estudiantes que completaron el test de personalidad de cinco factores (IPIP-100) en tres situaciones dependientes: situación de respuesta sincera, situación de sesgo egoísta estimulado y situación de sesgo moralista estimulado. Además de los participantes, también cuatro personas cercanas a ellos formaron parte de la investigación. Su tarea fue evaluar la personalidad del participante basándose en el cuestionario IPIP-100. La verificación de la posibilidad de separación de la respuesta socialmente deseable egoísta y moralista fue realizada usando las medidas de discrepancia en cinco dimensiones de la personalidad – residuales obtenidos por la parcialización de las evaluaciones hechas por las personas cercanas desde las autoevaluaciones en la situación de respuesta sincera que indican la respuesta socialmente deseable inconsciente y residuales obtenidos por la parcialización de las autoevaluaciones de la personalidad en la situación de respuesta sincera desde las autoevaluaciones de la personalidad en la situación de sesgo de la respuesta que indican la respuesta socialmente deseable consciente. Los resultados obtenidos mostraron que las medidas de la discrepancia no forman factores esperados de la respuesta socialmente deseable egoísta y moralista. Residuales de la personalidad que indican la respuesta socialmente deseable inconsciente formaron un factor único, mientras que las medidas de discrepancia que indican la respuesta socialmente deseable consciente formaron dos factores, pero sus saturaciones de las medidas de la discrepancia de cinco dimensiones de la personalidad sugirieron que se trataba de los factores esperados del sesgo egoísta y moralista. Estos resultados no sugieren la posibilidad de separación de la respuesta socialmente deseable egoísta y moralista, tanto en el nivel inconsciente, como consciente.

Palabras claves: respuesta socialmente deseable, sesgo egoísta, sesgo moralista, medidas de discrepancia

Primljeno: 27.10.2014.

